

ЛЕКСИЧНІ МОДУЛЯЦІЇ
ЯК ПРИЙОМ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ
(НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ ДЖ. Д. СЕЛІНДЖЕРА ТА
Ф. С. ФІЦДЖЕРАЛЬДА)
дипломна робота

Даний матеріал наводиться в демонстративних цілях. Через це файл не відображає повний обсяг роботи. Для отримання цілісної інформації по цій чи іншій роботі звертайтеся до менеджерів сайту

kursach.in.ua

ЗМІСТ

Вступ	
Розділ 1. Поняття лексичної модуляції в теорії перекладу.....	
1.1. Лексична модуляція як спосіб відтворення мовної картини в художній літературі...	
1.1.1. Види лексичної модуляції в художніх творах	
1.1.2. Контекстуальні умови використання лексичної модуляції	
1.2. Семантичні ознаки мовних одиниць та особливості їх перекладу	
Розділ 2. Лексичні модуляції в англо-українських художніх перекладах роману-сповіді Д.Д. Селінджера «Ловець у житті» та роману Ф.С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі. Ніч лагідна».	
2.1. Уживання прийому лексичної модуляції з метою досягнення адекватності в англо-українських художніх перекладах	
2.2 Контекстуальні умови використання лексичної модуляції в перекладах	
2.2.1. Відтворення логіко-сміслових зв'язків та мовно-культурних особливостей тексту першотвору в його перекладі	
2.2.2. Використання лексичної модуляції як засобу відтворення макроконтексту, імпліцитного смислу та наміру автора	
2.3.Аналіз лексичних модуляцій у перекладах роману-сповіді Д.Д. Селінджера «Ловець у житті» та роману Ф.С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі. Ніч лагідна».....	
Висновки.....	
Список використаних джерел.....	
Додатки.....	
Додаток А.....	
Додаток Б	
Додаток В	

ВСТУП

Перекладацькі прийоми та трансформації становлять значну частину перетворень оригіналу. Незважаючи на те, що більшість типів і видів перекладацьких прийомів докладно досліджено (див., напр., праці Л. С. Бархударова, В. С. Виноградова, О. П. Воробйової В. Г. Гака, М. К. Гарбовського, В. І. Карабана, Дж. Катфорда, Т. Р. Кияка, В. Н. Комісарова, В. В. Коптілова, І. В. Корунця, О. І. Чередниченка та ін.), у сучасному перекладознавстві не зменшується інтерес до різних аспектів міжмовних змін, зокрема до лексичних трансформацій.

Досліджена у роботі лексична модуляція є перекладацьким прийомом, що об'єднує групу лексико-семантичних трансформацій, які ґрунтуються на різних типах логіко-семантичних відносин між словами. Одними з перших на цю проблему звернули увагу канадський лінгвіст Ж. Пантон, франко-канадські дослідники Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне, англійський мовознавець П. Ньюмарк, російські науковці В. Г. Гак, М. К. Гарбовський, В. Н. Комісаров, Л. К. Латишев та вітчизняні вчені В. І. Карабан, Т. Р. Кияк, О. І. Чередниченко.

Актуальність обраної теми зумовлена загальною тенденцією низки перекладацьких досліджень до виявлення особливостей функціонування, умов та причин застосування лексико-семантичних трансформацій. Наразі прийом лексичної модуляції докладно не описано у перекладознавчій науці. Його використання сприяє відтворенню логіко-сміслових зв'язків та мовно-культурних особливостей текстів першотвору та перекладу.

Метою дослідження є визначення механізмів та особливостей дії лексичної модуляції як перекладацького прийому, що ґрунтується на комплексі лексико-семантичних трансформацій в англо-українському перекладі художньої прози, зокрема роману-сповіді Д. Селінджера «Ловець у житті» та роману Ф. С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі».

Згідно мети поставлені наступні **завдання**:

- проаналізувати лексичну модуляцію як спосіб відтворення мовної

картини;

- проаналізувати семантичні ознаки мовних одиниць та особливості їх перекладу;
- дослідити уживання прийому лексичної модуляції як способу досягнення адекватності в англо-українських художніх перекладах;
- проаналізувати контекстуальні умови використання лексичної модуляції в перекладах;
- провести аналіз лексичних модуляцій у перекладі роману-сповіді Д. Д. Селінджера «Ловець у житті» та роману Ф. С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі».

Об'єктом дослідження є лексичні модуляції.

Предметом дослідження є переклад та уживаність лексичних модуляцій у романі-сповіді Д. Д. Селінджера «Ловець у житті» та романі Ф. С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі. Ніч лагідна».

Матеріалом дослідження є роман-сповідь Д. Д. Селінджера «Ловець у житті» та роман Ф. С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі. Ніч лагідна».

Теоретична цінність результатів дослідження полягає в тому, що вони становлять внесок у формування та вдосконалення понятійного апарату перекладознавства, сприяють дослідженню мовно-трансформаційних процесів під час іншомовного відтворення оригінального тексту, а також глибшому пізнанню логіко-сміслових процесів, що лежать в основі діяльності перекладача.

Практична цінність одержаних результатів роботи полягає у можливості їх використання для викладання нормативних курсів зі вступу до перекладознавства, теорії та практики перекладу, порівняльної лексикології англійської та української мов, спецкурсу з трансформаційного аспекту перекладу, а також у лексикографічній практиці для відображення випадків сталої форми вживання лексичної модуляції.

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Загальний обсяг роботи становить 41 сторінку, з них 35 сторінок – основного тексту. Список використаних джерел налічує 50 позицій.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ЛЕКСИЧНОЇ МОДУЛЯЦІЇ У ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Лексична модуляція як спосіб відтворення мовної картини

Важливим для проблеми мови та культури є поняття про картину світу, на чому наголошує В. І. Постовалова: «Найбільш адекватним розумінням картини світу уявляється визначення її як похідного образу світу, який лежить в основі світогляду людини, яка репрезентує сутнісні властивості світу і є результатом усієї духовної активності людини».[39, с.55]

Свідомість людей заповнюється образами тієї культури, до якої вони належать. У зв'язку з поняттям етнічної мовної свідомості доцільно зазначити, що в основі світобачення та світосприйняття кожного народу лежить власна система предметних значень, соціальних стереотипів, когнітивних схем [14].

Єдиної мовної картини світу не існує, проте є певна кількість національних картин світу. Будь-яке трактування свідомості пов'язане з нормами та цінностями культури, у межах якої вона функціонує. Культурний простір, у межах якого особистість засвоює культурні зразки в процесі соціалізації впродовж цілого життя, накладає свій відбиток на її уявлення.

Кожна мова по-своєму інтерпретує об'єктивний світ. Моделюючи системи, завдяки яким унікальні явища здатні функціонувати як тотожні для носіїв однієї культури, не поширюють своєї дії за межі культур. У ситуації міжкультурного контакту спостерігається багато випадків передбачуваних непорозумінь. Коли носій культури *А*, який намагається засвоїти культуру *Б*, зустрічає якусь форму цієї культури в конкретній дистрибуції, можна припустити, що він/вона сприймає той самий комплекс значень, що й у власній культурі. Якщо цей носій сам активно включається в певний спосіб поведінки культури *Б*, то обирає форму, яку обрав би у власній культурі для передачі даного комплексу значень [19, с. 52].

Нас цікавить не «національний характер, а національний погляд на світ, не психологія, а гносеологія, національна художня «логіка», склад мислення: якою

«сіткою координат» даний народ сприймає мову і, відповідно, який світопорядок вибудовується перед його очима. Цей особливий «поворот», у якому постає буття перед певним народом, і становить національний образ світу» [18, с. 44]. Утім, «одна справа – мати спільне переконання, що всі народи сприймають єдиний світ, але по-іншому його уявляють, а інше – бачити, як це по-різному» [18, с. 45]. Свідомість кожної людини є завжди етнічно обумовленою, світобачення одного народу не можна простим перекодуванням перекласти мовою культури іншого народу» [14]. Вживання перекладацького прийому лексичної модуляції передбачає логіко-семантичні трансформації при переході з однієї мови на іншу. Отже, виникає необхідність розглянути особливості мовної картини англomовного та україномовного світів як фактор використання цього прийому.

Зауважимо, що в значенні слова в різних мовах (у нашому випадку – англійській та українській) зазвичай виділяють різні ознаки того самого явища або поняття, що неминуче призводить до труднощів при перекладі. Порівняймо „*glasses*” і «*окуляри*». В англійській одиниці виокремлено матеріал, з якого зроблено предмет, а в українській – його функцію: «*другі очі*». Словосполучення „*instant coffee*” і *розчинна кава* також відображають різні сторони того самого явища: в англійській мові – «*швидкість, миттєвість приготування*», а в українській – характерна властивість цієї кави – її «*розчинність*» [19, с. 83]. Так, наприклад, в українській мові «*громовідвід*» пов’язаний з ідеєю відведення грому, а в англійській представлений як «стрижень для блискавок» – „*lightning-rod*”. Причина полягає в довільності ознаки, яку покладено в основу номінативної діяльності [11, с. 42]. Пізнаючи новий предмет або явище, позначаючи його ознаки, людина вибирала серед них найхарактернішу, на її погляд, ознаку, яка вже мала в даній мові позначення, і використовувала її для найменування нового предмета. Так, квітка, яка англійською називається „*snowdrop*” (тобто «снігова крапля»), українською має назву «*підсніжник*», чи «*первосвіт*». Варто порівняти: „*candle stick*” та «*свічник*», „*seeing-eye dog*” та «*собака-поводир*», „*crab-apple*” та «*дике яблуко*».

Яскраві розбіжності виявляються й у внутрішній формі, яка ґрунтується на вторинній номінації. Так, малюнок на тканині, який в англійській мові називається

"herring-bone (pattern)", позначається в українській як «ялинка» чи «сосонка» [166]. Явище, яке в англійській вербалізоване як „twinkle-bell of sunshine", українською передається як *сонячний зайчик*:

"When he [Gatsby] realized what I was talking about, that there were **twinkle-bells of sunshine** in the room, he smiled..." [34, с. 73]. – «Усвідомивши зміст моїх слів, побачивши, як стрибають по кімнаті **сонячні зайчики**, він [Гетсбі] усміхнувся...» [29, с. 78].

Отже, селективність мов щодо ознак, які видобуваються з позамовного світу, знаходить своє втілення у внутрішній формі слів.

Розбіжність образних асоціацій може бути повною або частковою. Так, *сокіл*, подібно до *орла* [28, с. 211], розвинув в українській мові вторинні позитивні конотаційні значення. Соколом у народно-епічній мові називали гарного юнака або чоловіка, сміливого козака [28, с. 281]. Англійський еквівалент цієї одиниці "*falcon*" не має вторинних осмислень на противагу іншому англійському відповіднику "*hawk*", який може вживатися в переносному значенні «облудник, шахрай» або мати ще одне метафоричне значення «конфліктна людина, особа, що визнає силу як спосіб розв'язання конфліктів» [41, с. 66]. В англійській мові навіть існує фразеологізм "*hawks will not pick hawks' eyes out*" [24, с. 752], що відповідає українському "*ворон ворону ока не виклює*" або "*чорт чорту ока не виколе*" [24, с. 275].

Автор першотвору, як представник вихідної культури, «розставляє» по всьому тексту маркери, так звані «ключі», які допомагають реципієнту проникнути в текстовий світ та ідентифікувати культуру. Автор може ставити маркери несвідомо – тому, що він описує культуру, перебуваючи «всередині» її. Реципієнтові тексту перекладу надається роль стороннього споглядача, який може сприймати ззовні ту частину системи чужинної культури, представленій в текстовому світі письменника. Це спричиняє існування множинності поглядів на навколишній світ [18]. По-перше, це погляд самого автора. По-друге, погляд самого перекладача, який є посередником між двома культурами – вихідною та цільовою, отже, враховує лінгвістичні та когнітивні знання реципієнтів перекладу, що відображають особливості їхньої культури [15, с. 213]. По-третє, існує ще й погляд реципієнта іншої мови та культури,

1.1.1. Види лексичної модуляції в художніх творах

Генералізація. Процес узагальнення, притаманний не лише людині, але й тваринам (див. про зоопсихологічні експерименти [67]), слугував одним зі шляхів освоєння світу ще до виникнення мови. Він багато в чому ґрунтується на здатності розрізняти об'єкти та проводити аналогії між ними, реагувати однаково на схожі ситуації. “Ще до знайомства з мовою людина певною мірою знайомиться зі світом, пізнає його. Завдяки відомим каналам чуттєвого сприйняття світу вона володіє певною (правильною чи хибною) інформацією про нього, розрізняє та ототожнює об'єкти свого пізнання. <...> На цьому етапі людина знайомиться з об'єктами, які доступні безпосередньо сприйняттю” [58, с. 101]. Узагальнення є основою процесу абстрагування, який передбачає не просто узагальнення шляхом виведення з ракурсу сприйняття тих чи інших властивостей об'єктів, але узагальнення крізь мову, тобто, як продукт мови, абстрагування є більш високим етапом пізнання світу – пізнання шляхом оперування мовними знаками та висловами [26, с. 5].

Як результат операцій зі знаками, мовна абстракція слугує для підведення сутностей, які вже частково пізнані, та їх сукупностей “під певну категорію як певну рубрику досвіду чи знань та визнання її (цієї сутності) членом відповідної категорії” [95, с. 307], тобто для здійснення нової категоризації. Йдеться про об'єднання предметів, процесів, подій тощо в нові та більші класи об'єктів, що потребує мисленнєвого виведення з ракурсу сприйняття значної кількості ознак та властивостей окремої сутності [26, с. 7].

Мовне абстрагування ґрунтується на когнітивних механізмах приглушення інформації. Приглушення – це тією чи іншою мірою усвідомлення розумової діяльності, спрямованої на усунення, виведення із фокусу ситуації тих чи інших її ознак. Під час обробки даних (у тому числі лінгвістичних) роль приглушення можна порівняти з роллю фільтра, який “відсіює” інформаційні “перешкоди”.

Процеси приглушення, які призводять до “звільнення” в семантиці назв категорій “порожніх клітинок”, часто заохочують мовців по-новому заповнювати наявні когнітивні прогалини та пропуски. Таким чином, за допомогою старих

1.1.2. Контекстуальні умови використання лексичної модуляції

Окрім позиції автора друготвору, складність самого об'єкта перекладу, його мовна структура, яка визначається текстовими та позатекстовими зв'язками елементів першотвору, зумовлює творче сприйняття оригіналу і, як наслідок, багатоваріантність його перевтілення в цільовій мові. Виявлення зв'язків першотвору важливих для визначення суттєвих для його змісту елементів, безпосередньо пов'язане з проблемою контексту. Услід за О. І. Чердніченком визначаємо контекст як „змінну величину, обсяг якої залежить від багатьох чинників і яка охоплює поняття тексту, підтексту і затексту” [16, с. 179].

Контекст є вербальним явищем, безпосереднім словесним оточенням одиниці мови в тексті, яке робить можливою адекватну інтерпретацію її змісту. Цей „вузький”, чи мовленнєвий, тобто власне лінгвістичний контекст [18] інколи не просто відмежувати від контексту в ширшому розумінні –суми всіх факторів, що супроводжують комунікацію: як тих, що характеризують конкретну ситуацію комунікації, так і культурних, соціальних та інших умов, властивих комунікації в цілому [9, с. 169;].

У контексті виявляються активні семантичні валентності слова, тобто його здатність, приєднувати інші слова, а також його властивість належним чином реалізуватися в реченні і вступати в певні комбінації з іншими лексемами. При цьому реалізується лише один з відтінків значень слова. Семантична валентність належить безпосередньо до лексичного значення слова і визначає його як конкретну мовну одиницю [64, с. 27].

Контекст – це мінімальний відтінок мовлення, де визначеним є окреме значення полісемічного слова. Значення слова визначається контекстом. Слово потрапляє в оточення, що виявляє його значення кожен раз і в певний момент. Усупереч різноманітності значень певної номінативної одиниці, контекст надає слову його особливого значення, звільняє від його колишніх значень, створює його “актуальну” семантику [11, с. 13; 21, с. 13].

Справедливим буде торкнутися питання граматичного оточення, хоча ця робота

і присвячена лексичній модуляції, прийому перекладу, при якому відбуваються перш за все лексико-семантичні перетворення і першочерговими є умови, що створюються лексичним контекстом. Лексика і граматики взаємопов'язані. У граматичному контексті визначається граматична структура словосполучення (а інколи окремого слова), що допомагає з'ясувати вживання багатозначного слова. Граматичною ознакою контексту є порядок сполучуваності слів та їх розташування в його структурі [111, с. 104].

Граматичний контекст визначає також денотативний та конотативний компоненти полісемічного слова. Це особливо властиве словам з найпоширенішою полісемією. Розмежовуючи граматично або структурно пов'язані значення дієслова *to get*, виокремлюємо такі контексти, коли дієслово: а) потребує прямого додатка, наприклад: *to get letters* „отримувати, вибирати кореспонденцію”; б) потребує непрямого додатка, наприклад: *Get me a chair* (*принесіть мені стільця*); в) вживається з прийменником або прислівником, утворюючи цілий ряд напівфразеологічних сполук, наприклад: *to get across* (*перебратися*), *to get along* (*поживати*), *to get at* (*дістатися до*), *to get away* (*від'їхати, втекти*), *to get back* (*повернутися*), *to get off* (*здійнятися*), *to get up* (*встати*) тощо. Значення дієслова може змінюватися залежно від синтаксичної функції [121, с. 105]:

"Hello, sir, I said. I got your note. Thank's a lot" [75, с. 16]. – «Добрий день, сер! – привітався я. – Вашу записку я **одержав**. Дуже вам вдячний» [73, с. 16]. Дієслово вживається як підмет, складова частина присудка, додаток, обставина.

Лексичний контекст – це такий різновид оточення слова, у якому відтворюється денотат потрібного слова. Лексичний контекст становлять групи мовних одиниць, у яких актуалізується одне зі значень. Як зазначалося, стосунки загальне значення – зміст контексту відіграють значну роль у визначенні денотативного значення слова. Так, слово *contain* при інваріантному значенні *мати, містити* відрізняється в лексичних контекстах *The barrel contains 30 quarters of liquid* та *The book contains two different descriptions of the city*. Актуалізований зміст дієслова в першому реченні визначається як *наповнення посуду рідиною*, а у другому – як *відбиття певного обсягу інформації*.

1.2. Семантичні ознаки мовних одиниць та особливості їх перекладу

Семантика – це царина відношень між знаками та явищами дійсності, які цими знаками позначаються [34, с. 100]. Причини семантичних трансформацій можуть бути логічними, психологічними, культурно-історичними тощо. У нашому дослідженні нас цікавлять семантичні трансформації при перекладі, які ґрунтуються на логічних відношеннях між семантичними структурами номінативних одиниць, коли має місце зміна найменування [35, с. 136]. Специфіка типів семантичних перетворень полягає в тому, що при зміні назви денотата предмет дійсності, що позначається, залишається незмінним. Зміна найменування пояснюється взаємозв'язком між семантичними структурами номінативних одиниць.

Зазначимо, що під семантичною структурою номінативної одиниці маємо на увазі конкретизацію терміну *поняття* [15; с. 28;]. Ми будемо його використовувати, щоб уникнути термінологічної та омонімічної плутанини типу *поняття про поняття*, адже термін *поняття* є надто широким і використовується в межах навіть однієї науки в багатьох інших значеннях (наприклад, поняття як наукова категорія [12, с. 159]).

Семантичні структури номінативних одиниць у свідомості мовця можуть співвідноситися з однаковим відрізком дійсності. Таким чином, в основі перейменування чи семантичних трансформацій лежать формально-логічні закономірності мислення, взаємодія між цими структурами.

Формально-логічна природа притаманна (у семасіологічному плані) таким змінам значення, як розширення, звуження, різні види перенесення та контрасту [35, с. 739]. Отже, *лексичну модуляцію* в нашій роботі ми розглядаємо як прийом перекладу, який ґрунтується на логіко-семантичних трансформаціях при переході з однієї мови на іншу.

Зазначимо, що в лінгвістиці існує поняття *семантичної модуляції*, під якою розуміється «процес перегруповання різнорівневих ознак у семантичній структурі слова при збереженні лексичної категоріальної семи» [116, с. 15]. Тобто термін *модуляція* означає перенесення значення, результати якого виявляються при

співвіднесенні як формальних, так і змістових компонентів семантичної структури слова, що склалася в системі мови, зі змістовою структурою словоформи, що функціонує у тексті. При цьому модуляція не торкається, на відміну від семантичної деривації, ядерних ознак функціонально-семантичного поля, не виводить слово за межі лексико-семантичної групи, а лише встановлює синонімічні відношення всередині цієї лексико-семантичної групи на основі певної потенційної семи, що змінила функцію диференціальної ознаки, яка стає інтегральною [23, с. 73].

Прийом *модуляції* описується багатьма дослідниками, але погляди не завжди збігаються. Уперше *модуляцію* як перекладознавче поняття визначили франко-канадські дослідники Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне: «Модуляція становить варіювання повідомлення, яке можна здійснити, змінивши ракурс бачення предмету» Наприклад: "*Il n'a pas hesite – He acted at once*" («Він не став зволікати – Він зреагував миттєво») [26, с. 157].

Виділяючи два напрямки перекладу прямий та непрямий, Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне до першого зараховують запозичення (у вигляді транскрипції й транслітерації), калькування, буквальний переклад, а модуляцію – до непрямого перекладу разом із адаптацією, еквіваленцією та транспозицією [26, с. 162]. Термін *модуляція* (*modulation*) дослідники запозичили в Ж. Пантона, першого канадського лінгвіста, що був автором праці, присвяченої перекладацьким перетворенням (транспозиціям) ще в 1973 році [37, с. 378].

У перекладацьких дослідженнях поряд із проблемою перекладності різних жанрів та типів текстів цілком закономірним є відведення значного місця проблемі перекладності окремих мовних одиниць та відтворення стилістичних засобів (конкретні питання передачі слів-реалій, фразеологічних одиниць, афоризмів, метафор, специфічних мовних конструкцій тощо), адже, як зазначає О. І. Чередниченко, «мова – найважливіша матеріальна основа як оригінального, так і перекладного твору, і вивчення її особливостей не можна уникнути» [163, с. 183]. Природна мова відображає лише те у світобаченні людини, у її ставленні до світу, що історично, національно та культурно детерміноване.

Важливо зазначити, що роль мови полягає передусім у внутрішній

(семантичній) організації того, що підлягає повідомленню. З лінгвістичної точки зору це означає, що вся картина світу (про яку докладніше мова піде в наступних підрозділах) та її окремі фрагменти репрезентуються лексичною, фразеологічною підсистемами мови, у яких об'єктивуються ментальні уявлення у вигляді системних полів: семантичних, ідеографічних, у семантичних зі- та протиставлених елементах полів. Варто підкреслити, що лексичний рівень за своєю природою найтісніше пов'язаний «як із свідомістю, так і з позамовною дійсністю» [62], адже кожне семантичне поле членує той фрагмент дійсності, який воно відображає таким способом, який притаманний лише певній мові [1]. Зазвичай картина світу маніфестується також крізь призму словотвору [5] та прагматики слова й вислову [1, 20, 35], а також метафорами й іншими тропами [13], мовною аксіологією [7; 8]. Мовна картина світу реалізується за допомогою граматичних одиниць і категорій, семантики та будови речення; вона репрезентована стилями й жанрами мовленнєвого спілкування, як соціально-культурними, так і індивідуальними стереотипами мовлення, що існують у думці та поведінці, правилами реагування на світ, людей, на суспільно-історичний розвиток людства.

Основні труднощі перекладу, що викликають лексичну модуляцію, головним чином пов'язані з особливостями мов і способами їх використання для найменування об'єктів й опису ситуацій. Існують три типи труднощів: специфіка семантики мовних одиниць, розбіжність між «картинами світу», що відображають позамовну дійсність, яка описується в текстах, що перекладаються, та відмінності в самій об'єктивній дійсності [78, с. 18].

Мова є чітко відрегульованою системою одиниць і явищ різних рівнів, тобто системою словесного вираження думок, що має певну звукову і граматичну будову [50, с. 23]. Поняття *системи мови* є досить абстрактним. У поданій роботі ми розглядаємо мовну систему як сукупність одиниць різного рівня (фонем, морфем, лексем), граматичних форм, а також моделей, за якими вони узгоджуються та утворюють мовлення [15, с. 16].

При вивченні різних мовних систем використовується метод зіставного дослідження, сутність якого полягає «у відшукуванні та визначенні явищ і факторів

РОЗДІЛ 2

ЛЕКСИЧНІ МОДУЛЯЦІЇ ЯК ПРИЙОМ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

2.1. Уживання прийому лексичної модуляції як спосіб досягнення адекватності в англо-українських художніх перекладах

Художній переклад - це переклад творів художньої літератури і художніх текстів. Цей переклад є інструментом культурного освоєння світу, розширення колективної пам'яті людства, чинником самої культури. Теоретичною базою такого перекладу є літературознавча теорія перекладу, спрямована на вирішення історико-літературних завдань.

У художньому перекладі важливе збереження форми, змісту, структури і естетичного впливу оригіналу тексту. Переклад художніх текстів здійснюється фахівцями-філологами з урахуванням усіх мовних особливостей.

Переклад художніх текстів може містити в собі:

- художній переклад книг, оповідань, статей, нарисів та ін.
- художній переклад рекламних та ін. матеріалів, які потребують не дослівного перекладу, а творчого, креативного підходу.
- багато чого іншого, що можна віднести до категорії художнього перекладу.

Цей вид перекладу передає думки оригіналу, викладені за допомогою правильної літературної мови.

Серед філологів поширена так звана "теорія неможливості перекладу". За цією теорією повноцінний переклад з однієї мови на іншу взагалі неможливий внаслідок значної розбіжності виразних засобів різних мов; переклад нібито є лише слабким і недосконалим віддзеркаленням оригіналу, що дає про нього вельми окреме уявлення.

Інша точка зору, що лягла в основу діяльності багатьох професійних перекладачів, полягає в тому, що будь-яка розвинена національна мова є цілком достатнім засобом спілкування для повноцінної передачі думок, висловлених на

іншій мові.

Практика перекладачів доводить, що будь-який твір може бути повноцінно (адекватно) перекладено на іншу мову зі збереженням усіх стилістичних та інших особливостей, властивих даному авторові. Але в інтересах точності передачі змісту часто буває необхідно вдатися до зміни структури речення, що перекладається, відповідно до норм мови, тобто переставити або навіть замінити окремі слова і вирази.

Основні вимоги до перекладу художньої літератури, яким має слідувати перекладач:

1) Точність. Перекладач зобов'язаний донести до читача повністю всі думки, висловлені автором.

При цьому повинні бути збережені не тільки основні положення, але також нюанси і відтінки вислову.

Піклуючись про повноту передачі вислову, перекладач разом з тим не повинен нічого додавати від себе, не повинен доповнювати і пояснювати автора. Це також було б спотворенням тексту оригіналу.

2) Стислість. Перекладач не повинен бути багатослівним, думки повинні бути викладені в максимально стислій і лаконічній формі.

3) Ясність. Лаконічність і стислість мови перекладу, однак, ніде не повинні йти на шкоду ясності викладу думки, легкості її розуміння. Слід уникати складних і двозначних оборотів, що ускладнюють сприйняття. Думка має бути викладена простою і зрозумілою мовою.

4) Літературність. Як уже зазначалося, переклад повинен повністю відповідати загальноприйнятим нормам літературної мови. Кожна фраза повинна звучати жваво і природно, не зберігаючи ніяких слідів чужих синтаксичних конструкцій оригінального тексту [22].

Художній стиль - найбільш повно описаний з функціональних стилів. Разом з тим, навряд чи з цього можна зробити висновок про те, що він найбільш вивчений. Це пояснюється тим, що художній стиль – самий рухливий, творчо розвивається з усіх стилів. Художній стиль не знає ніяких перепон на шляху свого руху до нового,

раніше невідомого. Більш того, новизна і незвичність вираження стає умовою успішної комунікації в рамках цього функціонального стилю.

Незважаючи на обмежене коло тем, порушених у художніх текстах (життя людини, його внутрішній світ), кошти, які використовуються для розкриття їх, необмежено різноманітні. При цьому кожен справжній художник слова прагне не до того, щоб злитися зі своїми колегами по перу, а навпаки, виділитися, сказати щось по-новому, привернути увагу до читацької аудиторії. Мабуть, найяскравішою відмітною рисою саме художнього тексту є надзвичайно активне використання тропів і фігур мови. Це властивість текстів художнього функціонального стилю було помічено ще в давнину. До цих пір ми використовуємо термінологію естетиків Античності, коли називаємо ті чи інші з цих художніх прийомів [3, с.86].

Говорячи про репрезентативності перекладу художнього тексту, треба зауважити, що кількість її критеріїв тут помітно зростає. Перекладач повинен задовольнити більшій кількості вимог, щоб створити текст, максимально повно представляє оригінал в іншомовній культурі. Серед таких критеріїв, звичайно, слід назвати збереження по можливості великої кількості стежок і фігур мови як важливу складову художньої стилістики того чи іншого твору. Переклад повинен сигналізувати про епоху створення оригіналу.

Є випадки, коли перекладачеві потрібні не тільки знання, але й особливу майстерність. Письменник часто грає словами, і цю гру буває непросто відтворити. Особливо важко передати мовної образ персонажів. Добре, коли говорить старомодний джентльмен або навіжена дівчина - легко уявити, як вони говорили б по-українськи. Набагато складніше передати мову ірландського селянина по-українськи або одеський жаргон по-англійськи. Тут втрати неминучі, і яскраву мовну забарвлення мимоволі доводиться приглушати. Недарма фольклорні, діалектні та жаргонні елементи мови багато визнають абсолютно неперекладними. Особливі труднощі виникають, коли мови оригіналу і перекладу належать до різних культур. Також розрізняються літературні традиції: європейцеві порівняння красивої жінки з верблюдиця здається безглуздом, а в арабській поезії воно досить поширене. Різні культури створюють чи не найбільше складнощів, ніж різні мови [9, с.67].

2.2 Контекстуальні умови використання лексичної модуляції в перекладах

2.2.1. Відтворення логіко-сміслових зв'язків та мовно-культурних особливостей тексту першотвору в його перекладі

Більшість з існуючих визначень контексту [див., наприклад, 9, с. 169; 36, с. 57; 41, с. 11; 56, с. 179] підкреслюють його здатність одночасно встановлювати зміст будь-якої одиниці мови. План змісту мовної одиниці є впорядкованою сукупністю її семантичних множників. Контекст, таким чином, є ланцюжком семантичних множників, які взаємно обмежують значення лексичних одиниць, що сполучаються. Так, фраза *This is natural* з граматичної точки зору є цілком закінченим правильним реченням, чого не можна сказати про його семантичний аспект: воно є незавершеним щодо слова *natural*. Навпаки, у прикладі "*This is natural and as it should be*" ми маємо речення, яке є як граматично, так і семантично завершеним. Воно формує контекст, необхідний і достатній для семантизації прикметника *natural*. У цьому контексті є фрагмент, що уточнює та експлікує релевантний для такого випадку семантичний множник прикметника [169, с. 76].

У попередньому підрозділі ми дійшли висновку, що при перекладі, а особливо художньому, суттєву роль у встановленні відтінку значення одиниці мови оригіналу відіграє не просто найближче оточення слова в тексті, тобто мікроконтекст, а широкий контекст усього речення, абзацу тощо. Контекст (лат. *contextus* – *поєднання, зв'язок*) є не просто мовним оточенням, це – *ситуація*, у якій уживається лінгвальна одиниця [18, с. 427]. Іншими словами, йдеться про взаємовідношення між одиницями граматики/лексики та ситуацією (субстанцією, що становить контекстуальне значення, або контекст) [54, с. 14; 174]. Як справедливо зауважив В. І. Кодухов [40, с. 74], без мовних одиниць і мовленнєвої ситуації словесний контекст не може виникнути, адже актуалізація здійснюється при одночасній дії мовних і ситуативних факторів.

У цьому підрозділі ми аналізуємо ситуативний контекст як різновид широкого контексту, що сприяє глибшому смислового аналізу одиниці перекладу, за яку

береться не просто певна лексема чи словосполучення, а цілий фрагмент твору або увесь текст. Нами розглядатиметься не просто лінгвістичний, а екстралінгвальний чинник контексту, тобто ситуація спілкування, яка включає умови спілкування, предметний ряд, час та місце, самих комунікантів, їхнє ставлення один до одного тощо [18, с. 275]. Так, зміст вислову «*Вікно відчинене?*» може сприйматися як прохання зачинити та відчинити його залежно від температури у приміщенні й надворі, від шуму на вулиці, тобто від умов перебігу повідомлення [Языкознание, 1998, с. 238].

Зазначимо, що поняття *ситуація* (чи ситуаційна субстанція, як у Дж. Кетфорда) має певну організацію, що диктується граматичною/лексичною формою [64, с. 16; 107; 110; 174]. Класичною ілюстрацією ситуативного контексту може служити діалог, сконструйований Л. А. Булаховським: «*Вона червона?*» – «*Ні, чорна.*» – «*А чому вона жовта?*» – «*Тому що зелена.*» Його зміст стане зрозумілим, якщо вказати, що розмова відбувається поряд з кущем смородини [15, с. 275].

У цьому ключі звернемо увагу на те, що мовна поведінка є видом діяльності, яка подвійно впливає на навколишні події. З одного боку, вона виявляється у специфічних рисах поведінки, що спостерігається (наприклад, рух голосу, а в нашому випадку – графічні знаки – Г. Г.); з іншого боку, мовна поведінка співвідноситься з особливими об'єктами, подіями тощо, які наявні в певній ситуації. Як справедливо писав Дж. Кетфорд, „як рухи голосу (у нашому випадку мовні знаки, виражені графічно словами автора чи безпосередньо персонажів художнього твору – Г. Г.), так і події, що відбуваються, є зовнішніми щодо самої мови. Це екстралінгвістичні події. Вони відповідно утворюють *звукову субстанцію*, (відображену на письмі у графічних знаках – Г. Г.) у якій проявляється голосова (тобто мовленнєва – Г. Г.) діяльність, та *ситуацію* (чи *ситуативну субстанцію*), з котрою ця діяльність співвідноситься. Однак власне мова є організацією чи моделлю, у якій мовна поведінка імпліцитно використовує зазначені два види субстанції; мова є *формою*, а не субстанцією” [64, с. 13].

2.2.2. Використання лексичної модуляції як засобу відтворення макроконтексту, імпліцитного смислу та наміру автора

За мінімальним контекстом при англо-українському перекладі рідко визначається правильний смисл оригіналу. Вузьке оточення мовної одиниці дає лише буквальний чи неповний переклад, чого замало для адекватного перетворення. Під час перекладу доцільно говорити про контекст речення, абзацу, нарешті всього твору. Необхідно звернути увагу на існування поняття про макроконтекст – оточення одиниці, що досліджується, і, яке дозволяє встановити її функцію в тексті як у цілому [34, с. 238]. Прикладом для порівняння мікро- та макроконтексту є роман Ф. С. Фіцджеральда „Ніч лагідна” (*Tender is the Night*). При аналізі цього твору мікроконтекст визначає *American Dream* за одним з можливих словникових значень: *The American dream is the belief that everyone in the US has the chance to be successful, rich and happy if they work hard* [35, с. 41], тобто виникають такі уявлення: по-перше – райдужна мрія, що стає дійсністю, по-друге – успіх і по-третє – радість. Тоді як у макроконтексті (сукупності смислів усього твору цього автора) роковано мовну паралель: *американська мрія – розчарування та самотність*. Так мікроконтекст та макроконтекст розрізняються за своїми функціями [34, с. 238].

Зазначимо, що „існує навіть така ієрархія контекстів, які охоплюють прозаїчні „серії” або поетичні „цикли”, творчість письменників одного напрямку або особливості цілого жанру. За ними відкривається безліч нових міжмовних, міжнаціональних контекстів, тобто все те, що є широким контекстом” [163, с. 179].

Отже, під контекстом як перекладознавчою категорією ми розуміємо не випадкове словесне оточення, а цілісну змістово-стилістичну систему, яка активно впливає на кожний її складник, визначаючи його реальну та потенційну функцію. Таке тлумачення контексту впливає з діалектичної єдності частини і цілого в перекладацькому процесі, насамперед у перекладі художнього твору [163, с. 180]. Лексична модуляція може мати сталу або вільну форму застосування. Стала форма лексичної модуляції ґрунтується на наявності готових (усталених) перекладацьких відповідників у цільовій мові. Вільна модуляція є продуктом перекладацької

творчості, коли у процесі перекладу створюється адекватний відповідник.

Прийом лексичної модуляції спирається на осмислення повідомлення шляхом аналізу пресупозицій першотвору та логіко-сміслових зв'язків між експліцитним та імпліцитним у тексті. Логіко-смістова природа лексичної модуляції розкривається за допомогою тричленної формули $A - B - C$, де знак $\leftrightarrow$ означає *імплікувати, мати на увазі, спричиняти*; B – єдиний експліцитний член відношення, виражений у повідомленні вербально; A – пресупозиція, яка не дається в повідомленні, а лише мається на увазі і яка дозволяє осмислити експліцитний член B та зробити з нього смисловий висновок C . Мовні одиниці не можна сприймати поза їх мінімальним оточенням – мікро контекстом. Більше того – необхідно враховувати макроконтекст, імпліцитний смисл та намір автора.

2.3. Аналіз лексичних модуляцій у перекладі роману-сповіді Д.Д. Селінджера «Ловець у житті» та роману Ф. С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі. Ніч лагідна»

Модуляція (змістовий розвиток) – заміна слова або словосполучення вихідної мови одиницею мови перекладу, значення якої є логічним наслідком значення вихідної мови.

" *They were nice guys*" [11, с.22] – «*Ото були хлопці!*» [9, с.7].

"*There is a good fellow!*" [11, с.25] – «*От молодець!*» [9, с.10].

Цілісне перетворення є різновидом смислового розвитку. Прийом цілісного перетворення можна коротко визначити як перетворення окремого слова, а часом і цілого речення. До того ж перетворення відбувається не за елементами, а цілісно. Це також спостерігається і щодо використання інших прийомів лексичних трансформацій. Цілісні перетворення частотних лексичних одиниць набули частого використання і в результаті цього вони закріпилися як словникові відповідники – постійні і варіантні. Особливо багато таких відповідників серед словосполучень живої розмовної мови.

"Now, shut up!" [75, с. 111]

«І стули писок!» [73, с. 306]

Наведений вище приклад показує відсутність у цих розмовних відповідниках спільних семантичних компонентів, які володіють різною внутрішньою формою і в той же час передають той самий зміст засобами різних мов. Специфіка динамічної мови найчастіше вимагає цілісного перетворення при перекладі.

Прийом цілісного перетворення є одним з найпродуктивніших в художньому перекладі (фразеологізми, сталі вирази та афоризми):

"Horwits drove off like a bat out of hell" [75, с. 127]. / «Горвіц рвонув з місця так, ніби за ним чорти гналися» [73, с. 45].

Варто зазначити, що головна складність перекладу фразеологічних одиниць полягає в тому, що вони окрім певного змістового наповнення, містять в собі багатство експресивно-стилістичних відтінків, тому завданням перекладача є, не лише передати російською/ українською мовою сенс фразеологічної одиниці, але й донести до цільової аудиторії її експресивність і образність, що спостерігаємо у наступному прикладі: *"I got old Jane Gallagher on the brain again. I got her on, and I couldn't get her off"* [75, с. 138]. / «Вдруг ли я вспомнил про Джейн Галлахер. Вспомнил – и уже не мог викинуть ее из головы» [2, с. 53]. / «Простуючи до вестибюля, я раптом знову згадав про каналію Джейн Галлахер. Згадав – і вже не міг викинути її з голови» [73, с. 56]. Але є випадки, коли контекстуальний переклад фразеологічних одиниць стосовно як плану вираження, так і плану змісту, інколи не відповідає їх значенню в цільовій мові: *"I got pretty run-down and had to come here and take it easy"* [75, с. 94]. / «А потом я чуть не отдал концы, и меня отправили сюда отдыхать и лечиться» [2, с. 9]. / «Як я мало не врізав дуба і мене притарабанили сюди, щоб я трохи оклигав» [73, с. 12].

У наведеному випадку при перекладі смисловий розвиток стає необхідним. Логіко-смислові процеси допомагають встановити, яка саме семантична структура перетинається зі структурою тексту оригіналу.

Ознака, покладена в основу значення слова, не повинна домінувати у свідомості перекладача [10, с. 31]. Відірвавшись від неї, він повинен знати

"He **was** a Canasta friend" [75, с. 53]. – «**Еклі любив грати в канасту**» [73, с. 50];

"Well, most of the time we **were** on Anglo-Saxons, Beowulf, and old Grendel, and Lord Randal My Son, and all those things" [75, с. 128]. – «**Та ми проходили переважно англосаксів – Беовульф, Грендель "Лорд Рендал, мій син" і таке інше**» [73, с. 103];

"No, everybody's fine at home, I said. It's me. I **have** to **have** this **operation**" [75, с. 70]. – «**Ні, вдома всі здорові, – кажу. А от зі мною не все гаразд. Я мушу лягати на операцію**» [73, с. 59];

"She said it was a very good school. I **let it pass** though" [75, с. 129]. – «**Чудова школа, каже. Ну, я не став сперечатися**» [73, с. 104];

Іноді, перетворюючи стверджувальну форму речення на заперечну й навпаки, доводиться належним чином змінювати контекст усього речення за умов збереження змісту висловленої ситуації [11, с. 74]. Так, стверджувальне перекладається заперечним:

"**Wise guy. Someday somebody's gonna bash your. – I didn't even bother listen to him**" [75, с. 62]. – «**Не будь такий розумний! Бо колись тобі втруть носа. Я вже його не слухав**» [74, с. 53];

"He **always picked up your personal stuff and looked at it**" [75, с. 29]. – «**Це в нього вже така звичка – не може, щоб не перемацати своїми руками чужих речей**» [73, с. 27]. У наведеному прикладі при перекладі відбувається явище заміни наслідку причиною.

Було проведено дослідження трьох творів на виявлення лексичних модуляцій.

The catcher in the rye

Генералізація

"If you really want to hear about it, the first thing you'll probably want to know is where I was born, and what my lousy childhood was like, and how my parents were **occupied** and all before they had me, and all that David Copperfield kind of crap, but I don't feel like going into it, if you want to know the truth." [75] - «**Якщо ви справді надумали читати цю історію, то насамперед вам, мабуть, захочеться довідатись, де я з'явився на світ божий, як минало моє безголове дитинство, що робили мої батько й мати, поки мене**

ще і в проекті не було, — одне слово, всю оту муру в дусі Девіда Конперфілда. Та як хочете знати правду, я не маю охоти закопуватись у той мотлох.» [73]

"I ran all the way to the main **gate**, and then I **waited a second** till I got my breath." [75] –

«Я біг аж до головного **виходу**, а там **спинивсь** і перевів дух.» [73]

"**He's in his room**, dear. Go right in." [75] – «**Він у себе**, серденько. Заходь до нього.» [73]

"I could see where he was sitting." [75] – «Мені навіть було добре видно старого.» [73]

Конкретизація

"If you really want to hear about it, the first thing you'll probably want to know is where I was born, an what my lousy childhood was like, and how my parents were occupied and all before they had me, and all that David Copperfield kind of crap, but **I don't feel like going into it**, if you want to know the truth." – «Якщо ви справді надумали читати цю історію, то насамперед вам, мабуть, захочеться довідатись, де я з'явився на світ божий, як минало моє безголове дитинство, що робили мої батько й мати, поки мене ще і в проекті не було, — одне слово, всю оту муру в дусі Девіда Конперфілда. Та як хочете знати правду, **я не маю охоти закопуватись у той мотлох.**» [73]

Смисловий розвиток

"If you really **want to hear about it**, the first thing you'll probably want to know is where **I was born**, an what my lousy childhood was like, and how my parents were occupied and all **before they had me**, and all that David Copperfield kind of crap, but I don't feel like going into it, if you want to know the truth." [75] – «Якщо ви справді **надумали читати цю історію**, то насамперед вам, мабуть, захочеться довідатись, де **я з'явився на світ божий**, як минало моє безголове дитинство, що робили мої батько й мати, **поки мене ще і в проекті не було**, — одне слово, всю оту муру в дусі Девіда Конперфілда. Та як хочете знати правду, я не маю охоти закопуватись у той мотлох.» [73]

"I have no wind, if you want to know the truth." [75] - «Як хочете знати правду, я дуже швидко захекуюсь.» [73]

"Boy, **I rang that doorbell fast** when I got to old Spencer's house." [75] – «Слухайте, коли

я нарешті добіг до дверей старого Спенсера, то **натис на дзвінок мов скажений.**» [73]

"“Holden!” Mrs. Spencer said. “**How lovely to see you!**” [75] – «— Голден! — сказала місіс Спенсер. — **Добре, що прийшов!**» [73]

Антонімічний переклад

"He's fine." [75] – «Непогано.» [75]

"Sometimes I act a lot older than I am — I really do — but **people** never notice it." [75] – «А інколи я взагалі поведжуся так, ніби я багато старший, ніж насправді, слово

The Great Gatsby

Генералізація

"Well, he wasn't always a butler; **he used to be the silver polisher** for some people in New York that had a silver service for two hundred people." [76]- «Тож слухай: наш лакей не завжди був лакеєм. **Раніше він служив** у Нью-Йорку, в одній родині, що мала столового срібла на двісті персон.» [74]

Конкретизація

"I graduated from New Haven in 1915, just **a quarter of a century** after my father, and a little later I participated in that delayed Teutonic migration known as the Great War." [76]- «1915 року, рівно через **двадцять п'ять років** після мого батька, я завершив вищу освіту в Нью-Хейвені, а трохи згодом узяв участь у тій запізній міграції тевтонських племен, яку заведено називати Великою світовою війною.» [74]

Смисловий розвиток

"In my younger and more vulnerable years my father gave me some advice **that I've been turning over in my mind ever since.**" [76]- «Ще будучи зеленим і вразливим юнаком, я діставав від батька пораду, яку **запам'ятав на все життя.**» [74]

"We were in the same senior society, and while **we were never intimate** I always had the impression that **he approved of me** and wanted me to like him with some harsh, defiant

wistfulness of his own." [76]- «На старшому курсі ми з ним належали до одного студентського товариства, і, хоч **друзями не були**, мені весь час здавалося, що **я йому подобаюсь**, і що він, вовкуватий, зухвалий, а проте неприкаяний, хоче подобатися мені.» [74]

Антонімічний переклад

"The only **completely stationary object** in the room was an enormous couch on which two young women were buoyed up as though upon an anchored balloon." [76]- «Єдиною **цілковито нерухомою річчю** в тій кімнаті була величезна канапа, на якій, мов на заякореній повітряній кулі, сиділи дві молоді жінки.» [74]

Tender is the night

Генералізація

"At the hotel the girl **made the reservation** in idiomatic but rather flat French, like something remembered." [76]- «В готелі дівчина **домовлялася** про номер французькою мовою — вона розмовляла по-французькому вільно, але в самій бездоганності зворотів було щось завчене.» [74]

Конкретизація

"“Something **tells** me we’re not going to like this place." [76]- «Щось **підказує** мені, що нам тут не сподобається.» [74]

"On the pleasant shore of the French Riviera, about half way between Marseilles and the Italian border, **stands** a large, rose- colored hotel." [76]- «На привітному березі французької Рів’єри, на півдорозі між Марселем та італійським кордоном, **хизується** рожевими стінами великий готель.» [74]

"“I was afraid it **hit** you.”" [76]- «Я злякався — вас могло **оглушити**.» [74]

"His voice was **slow** and shy." [76]- «Говорив він несміливо, трохи **затинаючись**.» [74]

"Who **are** you?" [76]- «Хто це **говорить?**» [74]

ВИСНОВКИ

У роботі досліджено прийом лексичної модуляції в англо-українських художніх перекладах роману-сповіді Д. Д. Селінджера «Ловець у житті» та роману Ф. С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі. Ніч лагідна».

1. Виявлено особливості й причини застосування прийому лексичної модуляції, її природу, механізм дії та класифікації з огляду на специфіку англійської та української мов і контекстуальних умов літературного твору.

2. Досліджено, що перекладацький прийом лексичної модуляції визначається як переформулювання висловлення, зумовлене зміною ракурсу бачення певного об'єкта дійсності. До видів лексичної модуляції належать перекладацькі лексико-семантичні трансформації, що в сучасному перекладознавстві отримали назви генералізація, конкретизація, смисловий розвиток та антонімічний переклад.

3. Показано, що під час застосування лексичної модуляції між семантичними структурами одиниць двох мов виникають гіперо-гіпонімічні, метафоричні, метонімічні, причиново-наслідкові, контрадикторні та контрарні зв'язки. Види лексичної модуляції побудовані на основі логічних відношень узагальнення, обмеження, перетинання та зміщення.

4. З'ясовано, що лексична модуляція може мати сталу або вільну форму застосування. Стала форма лексичної модуляції ґрунтується на наявності готових (усталених) перекладацьких відповідників у цільовій мові. Вільна модуляція є продуктом перекладацької творчості, коли у процесі перекладу створюється адекватний відповідник. Прийом лексичної модуляції спирається на осмислення повідомлення шляхом аналізу пресупозицій першотвору та логіко-смислових зв'язків між експліцитним та імпліцитним у тексті. Логіко-смислова природа лексичної модуляції розкривається за допомогою тричленної формули $A - B - C$, де знак $\longleftrightarrow$ означає *імплікувати, мати на увазі, спричиняти*; B – єдиний експліцитний член відношення, виражений у повідомленні вербально; A – пресупозиція, яка не дається в повідомленні, а лише мається на увазі і яка дозволяє осмислити експліцитний член B та зробити з нього смисловий висновок C . Мовні одиниці не

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

НАУКОВІ ПРАЦІ

1. Арнольд І. В. Лексикологія сучасної англійської. Москва: Вища школа. 1986. 295 с.
2. Арнольд І. В. Основи наукових досліджень у лінгвістиці: навч. Посібник. Москва. : Вища школа. 1991. 140 с.
3. Арнольд І. В. Стилїстика сучасної англійської мови: навч. посібник. Ленинград. Просвещение, 1973. – 303 с.
4. Арутюнова Н. Д. Функциональная семантика: оценка, экспрессивность, модальность. In memoriam Е. М. Вольф. Москва.: РАН Институт языкознания. 1996. 168 с.
5. Арутюнова Н. Д. Мова і світ людини. Москва: Знання, 1999. 869 с.
6. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частичной теории перевода. Москва. : Международные отношения. 1975. 240 с.
7. Бахтин М. М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках // Эстетика словесного творчества. Москва. : Искусство. 1986. С. 297 – 325.
8. Бацевич Ф.С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень: Підручник. Київ.: ВЦ “Академія”. 2008. 240 с
9. Бахтин М. М. Проблема речевих жанров// Эстетика словесного творчества. Москва. : Искусство. 1986. С. 250 – 296.
10. Беллерт М. Про одну умову зв'язності тексту : пер. с польского А. В. Головачова // Нове в зарубіжній лінгвістиці. 1978. Вип. 8 : Лінгвістика тексту. С. 172 – 207.
11. Бєлова А. Д. Лінгвістичні аспекти аргументації. Київ.: Київський національний університет ім. Т. Шевченка. 1997. 312 с.
12. Білоус О. М. Теорія перекладу. Кіровоград: Видавництво КДПУ ім. Володимира Вінниченка. 2004. 284 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

13. Лилова А. Введение в общую теорию перевода. – Москва: Высшая школа. 1985. 256 с.

14. Newmark P.A. Textbook of Translation London: Prentice Hall International (UK) Ltd., 1988. 301p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

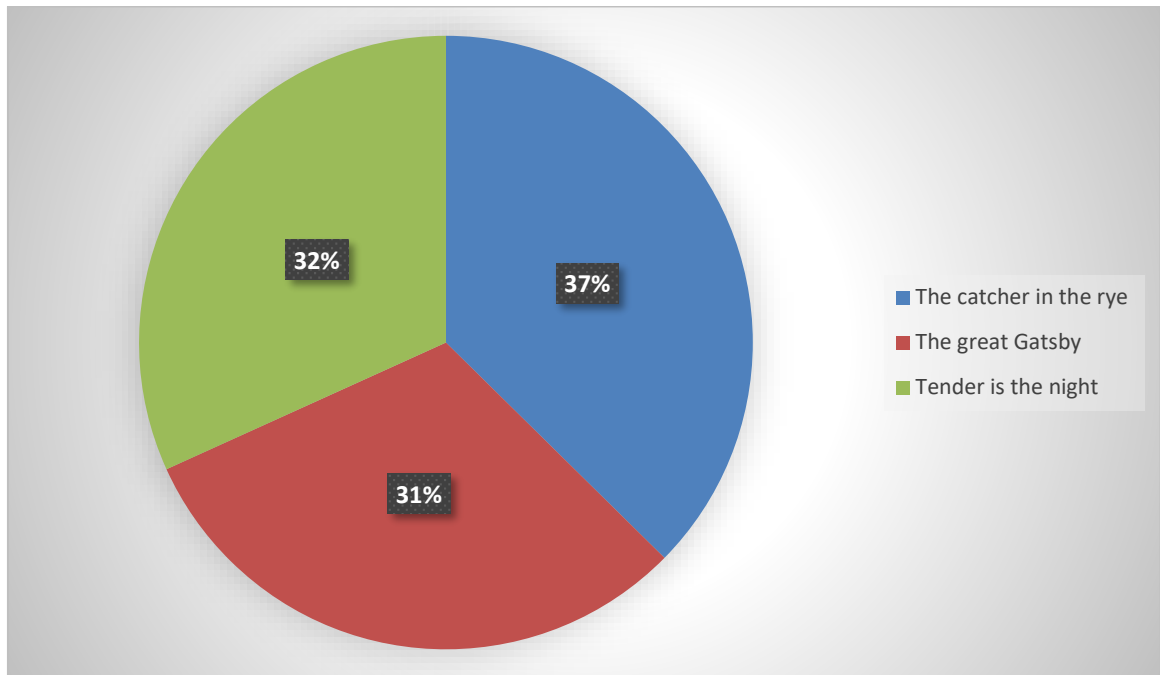
15. Селінджер Дж. Д. Над прірвою у житті. [пер. англ. О. Логвиненка] ; Передм. Ю. Покальчука. Київ: Котигорошко, 1993. 192 с.

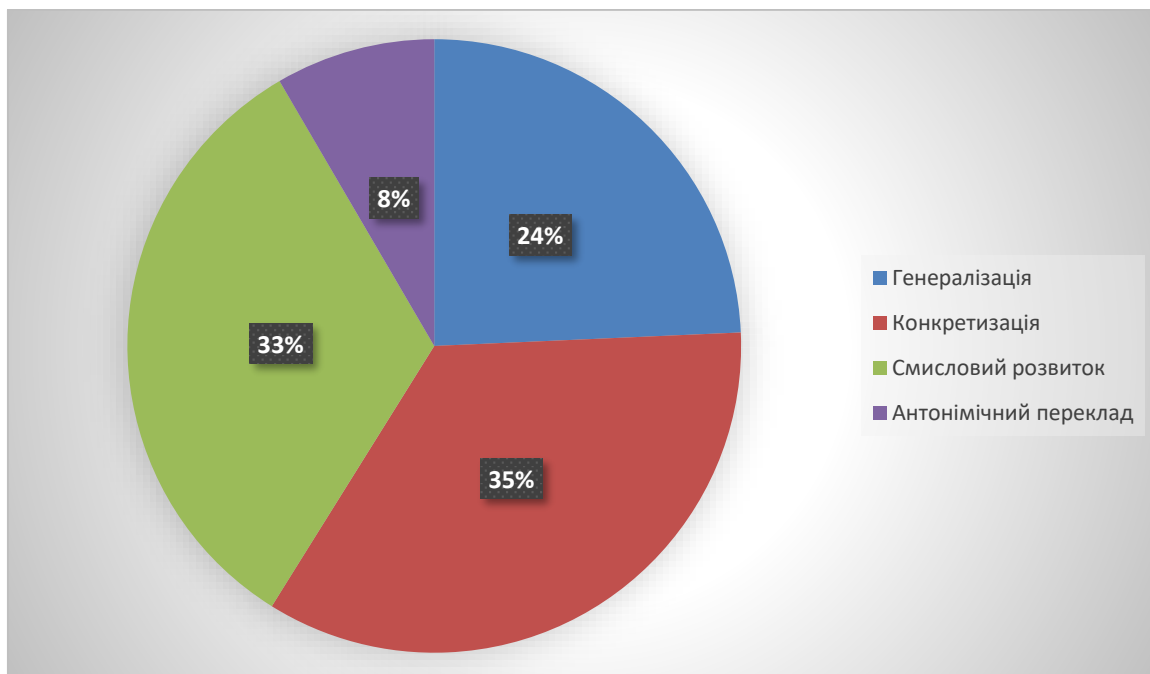
16. Фітцджеральд Ф. С. Великий Гетсбі Ніч лагідна: Романи [пер. з англ. М. Пінчевського]. Харків: Фоліо, 2003. 397 с.

17. Salinger J. D. The Catcher in the Rye. Харків: Ранок, 2002. 256 с. першотвір.

18. Fitzgerald F. S. The Great Gatsby [with notes and rephrase J. Brucoli]. – New York: Scribner Paperback, 1995. 222 p. першотвір.

ДОДАТКИ

Діаграма лексичних модуляцій у підослідних творах

Діаграма лексичних модуляцій за видами

Відношення обсягів понять під час смислового розвитку:

a – поза контекстом твору;

b – у межах контексту твору.

